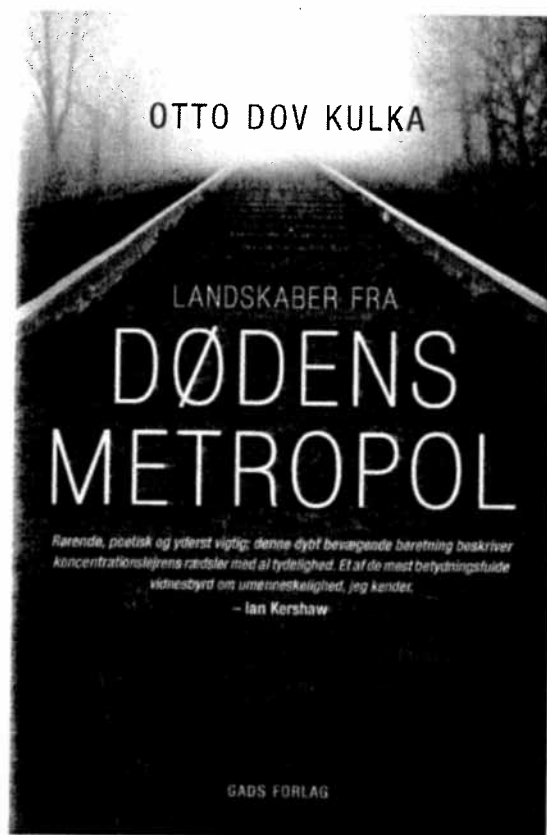
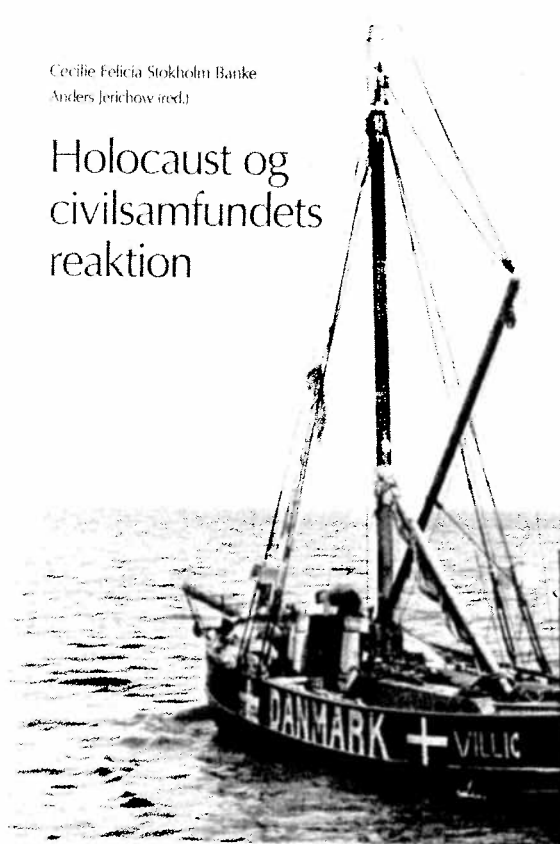

Cecilie Felicia Stokholm Banke
Anders Jerichow (red.)

Holocaust og civilsamfundets reaktion

To bøger om Holocaust

Vi kender Holocaust som en af de mest traumatiserende begivenheder i Europas historie. Hvordan Holocaust kunne finde sted, har lige siden optaget sindene hos ofrene, historikere og andre. Hvad stillede Europa op over for det, man kendte til det nazistiske styres jødeforfølgelser? En ny antologi med titlen Holocaust og civilsamfundets reaktion søger over 12 kapitler at indkredse svarene på det spørgsmål. Et af svarene er, at Holocaust blandt andet kunne ske på grund af civilsamfundenes manglende indgriben.

Bag Holocausts tal og resumeer gemmer

der sig individuelle menneskeskæbner. I Landskaber fra Dødens metropol giver Otto Dov Kulka sit eget fokuserede, subjektive og velformulerede perspektiv på Holocaust baseret på hans egne oplevelser i Auschwitz.

Holocaust og civilsamfundets reaktion

Holocaust skete ikke ved et tilfælde, men ved en politisk beslutning og ikke uden varsel. Det var en uhyggelig industri, og

bagved stod en række forskellige hierarkiske positioner i folkemordet på Europas jøder.

Ligeledes krævede dødslejet omfattende infrastruktur, anholdelsen af jødiske borgere, dineringen af togforbindelser var der også mange, som spillede en rolle og hjalp de forfulgte. Hvorfor disse borgere til at hjælpe med i nød?

Dette spørgsmål rejser antologien er blevet udgivet i et samarbejde mellem Syddansk Universitetsforlag

ationale menneskerettighedsnetværk Humanity In Action i forbindelse med 70-året for oktober '43.

I bogen skriver en række internationale specialister om forskellige perspektiver inden for Holocaust-forskningen. Hvert kapitel fokuserer på en storby (et land) med jødiske befolkningsgrupper, f.eks. London, Warszawa, Paris, Berlin, København med flere.

Paris

Frankrig var i 1900-tallet det vigtigste jødiske center i Vesteuropa, også efter at der af de 76.000 jøder, som blev deporteret fra Frankrig til Auschwitz, kun vendte 2.500 tilbage efter krigen.

Kapitlet om Paris er skrevet af Anette Wieviorka og tager udgangspunkt i familierne Berneman og Perelman. Med fokus på disse to familiers enkeltskæbner perspektiverer Wieviorka til den generelle historie om de overgreb, som den nazistiske besættelsesmagt iværksatte på jøder i Frankrig samt det franske civilsamfunds reaktion herpå.

Familierne boede i Paris ved krigsudbruddet i 1939 og var typiske eksempler på jødiske indvandrerfamilier fra Polen, som blev ofre for den nazistiske besættelse og Vichy-regeringens antisemitisme. Forfatteren skildrer etaper af jødepolitikken i Frankrig, f.eks. indførelsen af den gule stjerne og kæmpeaktionen i juli 1942, hvor 7.000 politifolk arresterede over 13.000 jøder og internerede dem på cykelbanen La

rafle du Vélodrome d'Hiver. Derfra kom de til en lejr i Beaune-la-Rolande og blev siden deporteret til Auschwitz.

Andre byers forhold, som antologien analyserer, er Stockholm, Oslo, Amsterdam, Helsingfors, Sofia og Washington. Apropos Sofia var Bulgarien ligesom Danmark et af de lande, hvor en signifikant del af den jødiske befolkning undgik deportation til udryddelseslejrene.

Men bogen afdækker, at Bulgarien faktisk havde to ansigter når det kom til jødepolitikken, idet landet længe var del af Aksemagterne. Skønt 48.000 jøder i selve Bulgarien ved et held undgik deportation, indførte det bulgarske styre, efter tysk diktat, en lang række skrappe antisemitiske love, og landet var ansvarlig for, at over 11.000 jøder i bulgarsk-besatte områder i Makedonien blev deporteret til Treblinka og Auschwitz via Wien.

Danmark og Sverige

Kapitlet om København, som er skrevet af Sofie Lene Bak, og som giver et nyt blik på redningen af en stor del af de danske jøder under Besættelsen, vil sandsynligvis være af særlig interesse for danske læsere. Forfatteren mener, at den danske fiskerbåds universelle symbol på altruisme og heltemod måske kan trænge til en revision.

Overfarten til Sverige var ofte ikke gratis, men derimod ret dyr. Politikens chefredaktør, Valdemar Koppel, skrev med en vis afvæbnende humor, at han for de penge, det kostede ham at flygte til Sverige un-

der jødeaktionen, i fredstid kunne have rejst hele Jorden rundt. Men som bekendt vendes der i krigstid op og ned på alting, ikke mindst værdien af et menneskeliv på flugt.

Bogen ser også på forholdene i Sverige. Landet var ikke mere jødevenligt end andre lande, og Sveriges flygtningepolitik i 1930'erne var ingenlunde liberal, men der skete et skift i opinionen blandt svenske politikere, efter at en stor gruppe norske jøder i november 1942 var blevet afsendt med skibet SS Donau med kurs mod Auschwitz. Det betød, at Sverige nu bevidst åbnede landets grænser for "mosaiske" flygtninge, hvilket bl.a. kom jødiske flygtninge fra Danmark til gode.

Redaktørerne Cecilie Felicia Stokholm Banke og Anders Jerichow har udvalgt en fin række tekster til deres antologi, som er særdeles interessant og læseværdig. Antologien er resultatet af mange skribenters seriøse arbejde, som fremdrager væsentlige aspekter ved Holocaust. Det er en videnskabelig bog med kildehenvisninger, men den er skrevet i et let tilgængeligt, relevant og nøgternt sprog og kan stærkt anbefales alle, fordi den giver et bredt perspektiv på Shoah.

Landskaber fra Dødens metropol

I modsætning til ovennævnte antologi giver bogen Landskaber fra Dødens metropol sit eget fokuserede, subjektive og velformulerede perspektiv på Holocaust. Forfatteren, Otto Dov Kulka, er født i Tjek-

koslovakiet i 1933, og hans biografi handler om Holocaust, således som han selv oplevede det.

Kulkas erindringsbog blev oprindeligt udgivet på hebraisk i 1984, men først her i 2014 er bogen blevet oversat til dansk fra engelsk af den kyndige oversætter Thomas Harder.

Som 10-årig blev han sendt til ghettoen i Theresienstadt og derfra til Auschwitz.

Forfatteren fortæller om deportationen: "Vi ankom til Auschwitz. Da vi nærmede os – vi vidste selvfølgelig ikke, hvor vi var – var de første tegn kæder af flakkende lys, lys, der hang i et gitter af strømførende pigtråd og krogede betonsøjler, som alle var udformet på samme måde, og rækkerne – så vidt vi kunne se, strakte sig flere kilometer ud i landskabet. Overalt omkring os så vi lejre efter lejre, et system af rektangler oplyst af lygter og rækker af træbaraker. Og da vi kørte ad jernbanespetet mellem disse lejre, forstod min mor, som ellers generelt var optimistisk, at ... at ingen kom herfra igen."

Ved hjælp af held og lykketræf lykkedes det forfatteren at overleve i Auschwitz, men han undgik ikke at opleve den som en evigt rumsterende dødsfabrik. Der var død overalt i lejren, og derfor kalder han lejren "Dødens metropol". Fordi han havde difteri og var indlagt på lazarettet undgik han og hans mor døden, da alle de andre 5.000 som boede i "Familielejren" i løbet af én nat i marts 1944 førtes til gaskamrene. Moderen døde i slutningen af krigen, men Kulka overlevede.

Fredy Hirsch og kulturen

Helvedesårene i Auschwitz er oplevet af et receptivt og udadvendt barn, som forsøger at skabe mening og forståelse i dødsfabrikkens grusomme og utrøstelige univers. Dette gav mulighed for mental over-

levelse og enkelte "gode" oplevelser, med menneskelighed og sammenhold, som stod i kontrast til lejrens destruktive ånd.

Interessant nok blev en solid europæisk kulturarv transmitteret mellem lejrens fanger. Eksempelvis havde lejren et børnekor, som forfatteren var en del af. Koret holdt rigtige prøver og opvisninger i en barak, som i øvrigt havde en enestående akustik.

En mand ved navn Fredy Hirsch forestod aktiviteter i en barak midt i lejren, som dermed blev centrum for et veritabelt kulturelt liv. "Det var et sted, hvor der blev opført skuespil og givet koncerter – alt sammen, naturligvis, 150-200 meter fra udvælgelsesperronen og 300-400 meter fra krematorierne", skriver Kulka. Disse kulturelle oplevelser var af en karakterdannende beskaffenhed, som var med til at sikre Kulkas psykiske overlevelse i lejren. Endvidere grundlagde de det moralske grundlag for den 10-12-årige drengs forhold til kultur og hans senere valg af studium (historie).

Bogen er på rystende vis krydret med poetiske overskrifter, digte samt en række illustrationer, herunder kz-børns rørende tegninger, som står i forlængelse af beskrivelsen af Holocausts umenneskelige gru og de mange nuancer. "Døden var et givet grundvilkår, og der var aldrig nogen tvivl om dens herredømme over hvert menneske", skriver Kulka.

Som barn undgik han at kigge på de døde skeletter på vejen samt søgte at fortrænge udvælgelserne, som foregik hyp-pigt, men på afstand, når tog efter tog rullede ind på perronen, lige så vel som han forsøgte at abstrahere fra den tykke og ildduftende røg, der vældede op af de røde murstensskorstene.

"Hvordan går det til, at de levende, som bevæger sig indenfor i massevis, i lange kolonner, og bliver opslugt af disse bygninger bestående af skrå tage og røde mursten, forvandles til flammer, til lys og

røg, og derefter fortøner sig og forsvinder op i den stadig mørkere himmel?" spørger Kulka.

Det europæiske og personlige traume

Kulka er en af de få, som har overlevet Auschwitz. Han har brugt sit liv på at studere nazismen og Holocaust, og som historiker bevarede han tidligere en bevidst professionel distance, men i nærværende biografi giver han læserne sin egen personlige, internaliserede historie med megen subjektivitet, sjæl og indlevelse, og delagtiggør læserne i det, som han kalder "landskaberne i hans private mytologi".

Otto Dov Kulka var med i "Dødsmar-chen", da Auschwitz skulle evakueres og har som voksen besøgt området igen, dels ruten han vandrede ad, dels dødslejren, som implementerede et "historisk traume", både i ham såvel som i europæisk civilisation.

Dødsindustrien og tilintetgørelsens al-lestedsnærværende uhygge i Auschwitz samt temaer om flugt og brutal tilfange-tagelse har ofte været genstand for nat-lige drømme og mareridt i forfatterens voksenliv. Forfatteren har været optaget af en søgen efter historien og erindringen - en modig konfrontation med barndom-mens traumer.

Efter krigen vidnede Kulka i retssager mod nogle af krigsforbryderne. I dag bor Kulka i Israel og er professor emeritus ved Det hebraiske Universitet i Jerusalem. Skrivestilen er nøgtern, ukunstlet og dog analyserende og sjælfuld. Kulkas biografi er et fængslende og enestående vidnes-byrd, som alle helt klart bør læse.

Cecilie Felicia Stokholm Banke og Anders Jerichow (red.): *Holocaust og civilsamfun-dets reaktion*. Syddansk Universitetsfor-lag, 2014. 192 sider. 180 kroner (indb.).

Otto Dov Kulka: *Landskaber fra Dødens metropol*. Gads Forlag, 2014. 166 sider, 249 kroner (indb.).

NR. 1, JUNI 2014 - 29. ÅRGANG

Udsyn

TIDSSKRIFT OM JØDISK LIV, ISRAEL OG MELLEØSTEN